

РОМАН ДЕЛТА

први ток
ПАПИР СА ВОДЕНИМ ЗНАКОМ

други ток
ПАЛАТА НА ДЕВЕТ ПОГЛЕДА
ИКОНОСТАС СВЕГ ПОЗНАТОГ СВЕТА
ЧОВЕК КОЈИ ЈЕ ХОДАО ДНОМ МОРА

Горан Петровић

ЧОВЕК КОЈИ ЈЕ ХОДАО ДНОМ МОРА

Copyright © 2026, Вера Богосављевић Петровић
Copyright © овог издања 2026, ЛАГУНА

Ако имамо у виду величину света – онда је књижевност,
све што је досад написано, тек цитат издвојен у покушају
да се објасни суштина људског рода.

Скромни део тог навода је и „Роман делта“,
збирно узевши и засебно по књигама.

Једино човека некада може да чини и оно чега нема,
било да је изгубљено или да никада није ни постојало.

Зато на овом повлашћеном месту и нема цитата,
он заправо следи када се окрене страница...

ДОЛАЗАК

ПРВИ ДЕО

ПЕНА, ОБАЛЕ | 7
УЗМАХАНИ ЧЕКРК, УЖЕ | 11
УЖЕ, ДАСКА УМЕСТО МОСТА | 23

ПЕНА, ОБАЛЕ

„Ооо!“

БЕЛО... Пена се делила око прамца. Свега неколикохвати иза крме, дибљијска вода Дунава се изнова затварала. Да се неко осврнуо, видео би како је пена злокобно, опет у бело срастала...

МАХУНА РОГАЧА... Лака лађа је крската као у Божију песницу стегнута махуна рогача. Удари ветра учесташе, отргоше заставицу са врха катарке. Она се усковитла, усхићено залете међу облаке, па се нагло усука, суноврати попут устрељеног гака. Издалека гледано, више се није знало коме та усамљена лађа припада.

„ООО!“ ... Момци с муком оборише заглављену пречагу „крста“, попречни горњи држач главног једра, прикупише платно док је још цело, свом снагом прионуше на весла. Обале су биле једнако удаљене, сада је свеједно да ли ће покушати да се врате или да

наставе. Сада је само важно ишчупати се из воденог клупка. А онда, на ушћу, то је пресудан тренутак, ваља затегнути руду, закренути лист кормила, не би ли лађу управили десно, уз мирнију Саву, притоку Дунава.

За несрећу – ако их река овде заврзе, потонуће одмах. За утеху – однесе ли их матица мимо београдске тврђаве, биће времена да се исповедају, да се опраштају са животом онолико колико има до првих спрудова или стена, најдаље до Гвоздених врата, теснаца кроз који још нико није прошао без унајмљеног тумача дунавских дубина. Другог начина нема. Пошто нико не памти где се сада налазе некада бројна светилишта риболиких водених божанстава од камена. А ако би се и знало, каква је корист од тога? Своја знања о вировима не би могли да нам пренесу. Језик тих древних богова одавно је заборављен. Могли бисмо, обострано збуњени, немо да се гледамо до века.

– Ооо! – таласине стадоше махнито да дижу...

– Ооо! – па нагло да спуштају лађу...

Многим путницима садржај желуца пропе се до грла. С краја на крај палубе котрљало се полупразно буре катрана, претећи да коме скрши бедро... Дунав је узводно мрзао, о корито су мукло ударале ко зна кад откинуте, плутајуће комадине леда... Зањишта сапети ждребац у товарном делу брода. Толико је у месту топтао, пробио би дно да му искусни возари испод копита нису насули најмање три прста песка... Заквоцаше одоздо и слуђене кокошке које је неко преносио у батари од сувог прућа. Мора бити да су се веће пеле на леђа слабијима... Зацикташе миши истрчали из до тада неприметних рупа... Чује ли се то како негде у

утроби попуштају жлебови, пуцају ребренице, раздвајају се ребра?

ЗАВЕТИ, ОБЕЋАЊА... Неки падоше, издадоше их колена. Неки клекнуше да молитвом траже спасење, да се у себи заветују до неба. Један даде свечану реч: неће се више претварати пред другима – збиља ће научити да чита. Други чврсто реши да се неће непотребно красити рухом, чак смаче скупочени клобук гиздаво опшивен стакленим перлама, спреман да га преко ограде завитла... Трећи поче да се куне, неће се препустити блудним мислима, а ако се и преда, самог себе ће по леђима да искамција... Четврти донесе одлуку да ће престати да вара, признаће купцима на обали како је омањивао по шаку, па се уједе за језик, сада је час да се каже пуна истина – признаће да је читаву прошлу ноћ, до јутра омањивао по две шаке из сваке вреће жита... Пети се заклињао да ће о празницима давати богат прилог сиротињи, као и раније, али не у лажним кованицама... Шести да ће се манути бриге за зарадом, згртања и грчења, да ће се веселити, певати и играти до краја живота...

Свако је имао неко обећање, само да се не искрену. А ако се већ искрену, да се не подаве. Буде ли воља Вишњег пак супротна, нека им макар пронађу цела тела, нека их достојно сахране. Иначе ће их река као цркотине превртати по површини или дну, затим надуте као браве или оједених образа месецима повлачити од мочваре до мочваре, од рита до рита... Јата шиштаваца ће им пролазити кроз скелете, очне дупље, зинуле вилице, вита ребра, кост карлице... Док

ће им жабе-гаталине, већ наредне године, чучати на обелелим лобањама допола ураслим у блато неке од смрадних мртваја...

Зар сада није сасвим јасно од чега су дунавске рибе тако велике и масне?! Зато се седми заветова да неће више да их окуси, ма ни да их види на трпези, колико год да су сласне. Истина, одмах затим, тај се маши за торбак, из њега поче да вади шта је спремио за путовање: ражани хлебац, козији сир, пачија кувана јаја... И мада уопште није био гладан, стаде да глоца, држе-боље трпа у уста, не жваћући честито да гута... Све зато, ако се утопи, да му нешто не пропадне. У случају да се преједе, рачунао је, бректаће дан-два, па ће опет моћи да седне за сто и ручава као раније. Осим... Осим што рибу неће више да такне – ње се, ето, убудуће одриче!

Била је то вероватно последња пловидба пре него што ће зима сасвим да стегне. Ко се затекао са стране угарске краљевине, затекао се. Ко се нашао са стране српске деспотовине, нашао се. По свој прилици, до пролећа се више неће моћи тако лако ни тамо ни овамо. Да ли је од свега на свету још само преостало да Господ реши шта ће са њиховом лађом?! Издалека посматрано – љуспом рогача сред запењене воде која се и у Светом писму спомиње.

УЗМАХАНИ ЧЕКРК, УЖЕ

„PATER NOSTER, QUI ES IN CAELIS...”

ВЕЛИКА РИБА. Узорни господин Цецо Бокузи, онај са црном капицом натученом на чело... Да, управо тај господин, пригрнут лаганим огртачем, такође црне боје, тосканског кроја, са загаситоцрвеном узицом провученом кроз оковратник – шчепао се за ограду палубе. На средокраћи зрелих година и старости, ни нарочито крупан ни сића од човека, ничим се није издвајао из мноштва, осим том смерном одећом која није довољно топла. Овако, судећи макар по руху, био је то несвакидашњи намерник, као залутао међу путнике од сваке стране, незајажљиве трговце, рашчињене калуђере-луталице, уморне најамне војнике, ситне занатлије са великим плановима, просјаке што таврљају од града до града, протеране од лудих властелина и оне у потрази за што метиљавијим владарима, страшљивце који беже до на крај света само ако неко заусти речи рат, колера, куга...

Господин Цецо Бокузи се држао за ограду. Мада једва. Уз бок лађе, при самој површини реке вукла се

дебела сенка. Па нагло исхрупи, накратко се показује крупна риба глава, слузаво зину и опет урони, како би изнова постала сена. Сваки дунавски алас би животом јамчио да је риби по оваквом невремену месту у тишаку. Самим тим да ова риба и није риба. Већ је водена ала. Она нема коју вековима кола по предањима, кида бачене мреже, гризе гвоздене ости, халапа целе врше, чак гута и радознале рибаре, препричавања ради иоле нагнуте преко обода чуна...

Бокузију се учини да су им се очи у оном часку среле, да је бављаво створење од свих на лађи некако мртвачки одмерило баш њега. И опет га обузе дрхтавица која је навраћала данима, откако се тамо, у угарској краљевини, упркос упозорењима, напио непрокуване воде. Опет га обузе дрхтавица и онај, како би се од првог дана пута дало описати: осећај лаганог нестајања...

ЧЕКРК... Да је ту, на палуби, сред реке, сети га, прену – чекрк. Недовољно добро везан за катарку – фјукну као смртно клатно тик испред његовог лица. Цецо помисли да није згорег, пре него што се чекрк врати, да се и он сагне, као други помоли и заветује, не би ли се ова неизвесна пловидба срећно окончала. Зашто се поред свих могућих језика, са лађе не би чуо и латински? Зато он клекну, скиде капицу:

– Pater noster...

Потражи круницу, око ње преплете прсте:

– Pater noster, qui es in caelis...

Зажмуре, усрдно нижући молитву:

– Sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum...

За почетак обећа да неће више кретати на пут када путу време није, када свака боговетна живуљка у свом заклону мирује... Баш свака, осим ове рибетине. Јер, када је несвакидашњи путник изнова гвирнуо преко ограда, велика сенка је и даље била ту, упорно је пратила лађу, као да чека да се лађа право у њена разјапљена уста изврне.

О чему, свему, ваља начинити запис. Пошто само оно што је записано остаје. Некад није најјасније шта тачно значи, столећима чами међу корицама књига опточених срећом и полудрагим каменовима, чека дорасле тумаче, али остаје... Све друго, препуштено непоузданом људском сећању, губи се, кад-тад чили, заборавља се... Отуда је узорни господин Цецо Бокузи узгред, током свог дугог путовања, које је било и својеврсно ходочашће, не само цртао карте већ и описивао разне чудесне догађаје, као и дате завете. Али, како баш сад, на узбуљаној лађи, није могао ишта да запише, а и да је могао, није имао на чему ни чиме, његов ковчег са папиром и перима налазио се у потпалубљу, он један крај загаситоцрвене узице проденуте кроз оковратник тосканског огртача – завеза у чвор. Не би ли га тај чвор, ако преживи, сетио на обећање...

ГОЛИ ЉУДИ. Можда је то био неко ко је умео да плива и самим тим је знао да ће наг да замахне много лакше него у сквашеној одећи. У супротном, све то на њему, те раскошне хаће спетљаће се у траље, отежаће десетоструко, чизме и цревље испуњене водом постаће негве, повући ће га међу доње, лелујаве траве...

Укрцаће се тај путник на неку раније потопљену лађу, скончалу побочке... Или ће залутати међу полеглим кумирима словенских божанстава, некада стаблима уз радосне песме бираним у шумама, с највећим поштовањем резбареним, кићеним цветним венцима, а затим, у освит хришћанства, лица унакажених секирама бацаним у реке као трупине... Или ће онога ко покуша одевен да плива, корење полутрулих пањева, изваљених ко зна кад и ко зна где, спрва ухватити за ногавице, па за рукаве, што се више буде отимао толико ће да малакса пре...

А можда је то био неко ко је већ преживео бродолом и самим тим је знао да никада ништа није сасвим изгубљено, да увек има наде, да је боље млатарати рукама и запомагати у леденој води него се препустити судбини, потонути без борбе, баш ништа не рећи, дахнути на муљавом дну као мутав камен...

Мада, можда је то био и неко малодушан, неко ко се већ предао загрљају смрти и свукао се, јер из плодове воде на свет долазимо голи, па је ред да са њега, смирено уронивши у воду, одемо наги...

Нек свак тумачи по својој вољи. Тек, један део путника поче да скида све са себе. Други део виде од првог, па несвесно поче исто да чини. А трећи део се само до паса разголити, снебивајући се, уједно желећи да се не издваја и да се издвоји...

Измеша се рухо. Богаташки огртаци од вучијег крзна падоше међу народски просте огртаче шивене од окрајака јагњеће коже... Ма, да ли је могуће – један оковратник од лисичијег репа клизну са рамена власника као сам од себе, вешто шмутну ка отвору

потпалубља, тамо где су били ждребац и кокошке... Појасеви са сребрним запонима постадоше мање видни међу бројнијим, сиромашким, од упредене конопље... Подухватише се, рукав под рукав, кошуље од свилен-атласа и грубо пртено сукно... Збрка се ситно везено и како-тако крпљено... Поврх свега, за срамоту, нађоше се и они нарочити делови одеће плетени од увоја најмекше вуне, пристојнијег назива нема доли „накурњаци“, што мушки понос штите од хладноће, неки намирисани уљем јасмина, неки од препона знојави, готово ужегли...

Сви одбацише све метално, зазвечаше кратки мачеви, дуги ножеви, злу не требало потуљено скривани бодежи, обичне бритве за сланину, па и неугледан кривадак, свијен ножић за резивање чокота или племењење, укрштање воћки... На гомили се сабра пододбар, мада о нечију главу, штета је, окрњен топуз, пар верижаних рукавица, дојна секира... Један, плачеван, као да себе лично прилаже, пажљиво спусти сребрно огледалце... Неколико њих безвољно предадоше трговачке тегове, кључеве каса које за свог одсуства од куће нису смели да повере родбини, поготово не растрошним женама, још мање рођеној, незахвалној деци... Остали се лишише, како ко, огњица, штапа окованог звончићима, виска, мистрије и брадве, шила и чекића, нешто клинаца и кламфи... Преко свега дође и нарочит ремен са искаченим свежњевима мањих карика нанизаних о веће карике и свежњевима већих карика нанизаних о мање карике... Све су ове необичне карике биле од жуте меди... Затим зачигра и чанче од црвене меди за прошњу слепаца... Да би неко поред

њега спустио стакленим чепом зачепљено стакаоце, не веће од кажипрста, са нешто скупоцене, беласаве живе, што метал и јесте и није, али је сигурно да лечи разне болештине, а има и оних који верују да обезбеђује живот вечни.

Само се нико није одвајао од кесе, била она забрекла дукатима или је невесела кожмурица у којој кути последњи тантуз, чак не ни новчић. Нико се није одвајао од кесе, ако се не рачуна онај што је у кеси имао све до једне лажне кованице, сребрне венецијанске матапане, па му се пред Арханђела Михаила није излазило са несумњивим доказом против самог себе. Тај одбаци и кесу, уздајући се да анђео над анђелима који мери душе и грешна дела разабра од добрих – неће знати чији је то лажни новац. Не, чак ни крупнооки Арханђел Михаило није у стању да види баш све људске неподопштине, за тај бесконачан посао потребно је упослити војске анђела, њих на тисуште... Па ни они не би могли да нам изнад глава бесконачно лете, морали би кадгод да отпочину под кровним венцем неког храма, цркве... Ако има места, јер су се тамо већ одавно скукутили грифони и друга створења која су овековечили каменоресци... У том би случају анђели морали да слете у прашину или блато, на хрпе смећа које иза себе остављамо, па шта коме од њих западне...

На лађи се забеласаше тела, жилаве вратине и једва шије, снажне и одавно свеле мишице, јака прса и она улегла што их зову груди пилеће, од глади упали стомаци и од преједања запрегле, праве трбушине. Могли су се уочити свеже тетовирани крстови и загонетне

шаре избледелих значења, белези од жигосања за лакше преступе, љупки младежи, дечачке будућице, скорели старачки чиреви и предсмртне пеге, коме је матер везала пупак лепо, с љубављу и стрпљењем, а коме офрље, тек толико да првог дана живота не умре. Показаше се задњице, најежене поле дебелог мяса господа, тежачки гомољи киле, скупљени знаци плодности, здраво здрави и у неким случајевима капавцем начети, међу доњим дрсјем мошње, крупне као преродиле крушке такише или оситне као једва зрели пискавци. Показаше се криве бутине јахача, одрана колена оних који на колена падају испред сваке богомоље, рањаве гњати, сплетови вена и отврдла стопала убогих који светом табанају од када су стали на ноге.

Без капа и капуљача, виде се ко је више космат, а ко мање... Ко ћелавост надомешта пуштајући да му дивљају спојене обрве... Ко има тонзуру, гуменце, челку, чак је неколико назива за кружно пострижено теме што симболизује страдални Христов венац, а био је то од свих на лађи само узорни господин Бокузи... Виде се ко косу коврља и маже воском на левантски начин... Ко упорно покушава да је залиже, ораховим уљем исправи... Откри се и ко је Жудио, па се није морало зурити је ли обрезао или није, јер је локне, зване пејот, као један дечак, заметао за уши... А других је, старији, вероватно његов отац, колико се могло обмотао око ушних шкољки... Виде се и ко постранце брије главу, остављајући перчин према обичајима у равници... Кома су љубавнице, успомене ради, плеле кике, шапућући бајалице... А ко за све ово не мари, па

праменове подсеца сам, како стигне, тупим ножицама за стрижење оваца, тек да му не упадају у очи... И још се виде, када се горње и доње маље пореде, ко власи на темену претерано натире угљеним прахом, ко их само испира каном као источњаци, а ко не вара самог себе и допушта да му оне седе примерено животној доби.

Опет, могло се видети и ко је био јунак, и из битака носи страшне ожиљке, усијаним гвожђем прљене да се рана црвима не загади, а ко је читавог живота био само ждера, неустрашив и пред главуцом дивље свиње са искеженим кљовама, ал' само ако је добро печена, на пладњу, сред трпезног стола...

Да не дужимо о томе ко је величином отегнуте мушке имовине могао да задиви жене, да је жена било на лађи. И да не започињемо, знатно краће, ко је скромним висуљком могао само до суза да их насмеје...

Одрешени чекрк, смртно клатно, пуким чудом никог на месту не умлати у потиљак или чело. Али, само што је то неко заустео, само што се на чудо позвао – чекрк тупо, право у лице, утуче једног младића, лепог као уписаног, и тај се био ослободио свега сувишног, имао је око струка прегачу од кострети... И тек што је неко овог младенца описао као лепог, он страшно јакну, паде обливен крвљу, смрсканог носа, расечене усне, издијених зуба... Буре катрана се још бесомучније закотрљало... Да се разбило и да је катран неког улепио – ни пера не би недостајало. Како су се слуђене кокошке у потпалубљу, у батари, додатно уплашене оним лисичијим репом-оковратником, једна другој пеле на леђа и черупале, тако је одоздо и паперје излетало... Ипак, све путнике највише је ужасавало то

што је тако мало недостајало да се пена око лађе опет затвори у бело.

КАДЛИ! Једини што се уопште није разоденуо, онај који је обећао да се више неће непотребно красити рухом, што је већ подуже био спреман да скупоцени клобук баци у воду, али је оклевао јер му је савршено пристајао, па се од њега тешка срца растајао – кадли се тај прекрсти, погледа у висину, реда ради смандрља речи захвалности и гиздави клобук врати на главу, мало га приметивши...

Наиме, лађа је савладала матицу, заокренула је ка мирнијој притоци и нешто сигурније грабила другој обали. Снена угарска равница је постајала мања, западала је за шибљик. Београдска тврђава, Доњи град и Подграђе постајали су све већи, личили су на врт који буја „на саме очи“... Бројне капије, назубљени бедеми, стршеће куле палате, прозорцад на венцима што држе црквене куполе, на куполама златни крстови као самоникли, стасали звоници, у вршју звоника мермерне розете заустављене у пуној цвасти, додуше на једном брегу и гранато, безлисно дрво, заправо вешала са три расушена трупла која се клате, раштркане пређице дима са кућевних огњишта, кровови прекривени шкриљцем, шиндром, трском, сламом – расли су и расли изнад ушћа. Ипак, сенка велике рибе је и даље била ту, уз бок лађе, готово до самог пристаништа, тек тада се мигољнула, лено се преметнула, праћнула репином и Савом се вратила у библијски Дунав.

Сви они наги и полуголи људи тек тада се постидеше, држе-боље почеше да се одевају, сваки зграби своје,

стадоше да се упасују, свезују и копчају. Ускоро се није могло видети ко је надугачко обдарен мушкошћу, а ко тужно ускраћен. Ко има килу, а ко никада није подигао ништа теже од крајева хаљине дашне жене. Ко је храбар са мачем, а ко је неумољиво знао једино да одсеца купусне главице, јуначки љушти лукац и смело полови ротквице.

Само нико не погледа унакаженог младића, мада се и није имало шта видети, тај је обема шакама прекрио лице, кроз његове прсте су прокапавали крв, слуз, можда и сузе, чуло се како час вапи час јечи, покушава нешто да прозбори... То да је био леп, као уписан, већ се заборавило, тога се сећао мало ко, већ обузет радошћу што ће и даље да животари.

Свак зграби своје: оружје, огледалце, тегове, кључеве, свежењеве мањих и већих колутава од жуте меди... Као да је само чекао ко ће се машити за појас са карикама, неки радозналац започе:

– Извини, чему ти служе толики колутави... Алемани тај метал зову месинг, зар не?

– Служе ми да их као брњицу метнем у ноздрве сваком ко тура нос у туђе ствари! – отресе се власник карика.

– Ау, што си пргав... – измицао се радозналац. – Само да знаш, ако не желиш да кажеш чиме се бавиш, колики су ти приходи, имаш ли жену и децу, а зашто немаш жену и децу, дошао си у погрешан град, боље ти је да се одмах вратиш!

И када је проценио да се довољно одмакао, он настави са питањима:

– Ти си неки чудан сват?! А та пуцад и прстење, одакле ти?

Свак зграби своје: огњило, штап са звончићима, алат, чанче... А онај што је одбацио стакаоце са живом поче да јури скупоцене капље, јер је у гужви неко згазио на бочицу, спрштио је... Изливена жива се није дала ничим захватити, колико је пута покушавао да је прикупи толико пута су се капи делиле на све ситније капљице. Није их више било могуће сабрати, светлуги су западали у спојеве дасака на палуби...

Свак зграби своје, па се предомисли и онај што се бојао Страшног суда Арханђела Михаила, одгурну неке сапутнике, једном што је бауљао немилосрдно причепи прсте десне шаке, другог мучки саплете, трећег својски удари лактом у слабину, узне кесу са лажним матапанима. Самртни час, мерење душа, сада му се чинио као далек, новац је ипак ту, надокхват руке. Биће прилике, ишчепрка он у себи разуман изговор, имаће времена да се искупи каквим добрим делцем. Не мора баш пошто-пото да хрли, договориће се, чему журба, пополачке ће он већ изравнати Арханђелове теразије и заслужити вечите рајске пределе. А ако мало и недостаје, додаће да на његову страну претегне, они трговачки тегови били су његови... Мада је највише рачунао на то да Господ и иначе више воли покајнике, заблуделог раба којег враћа стаду, такав му је некако милији него стотине иних што су живот као угодници провели уз Његове скуте... Има, дакле, времена – покајаће се и он. Али, не баш данас. Сутра, прекосутра, наредне седмице, на пролеће, најкасније

наредне године... Данас му је тај кривотворени новац неопходан. Уосталом, ако га одмах не узме он, поткупиће га неко други. А то да тај неко други уместо њега згреши, то већ не би могао да носи на савести, да толико трпи.

Свак зграби своје, иако је било и супротних примера, један подвикну једноме:

– Чекни, куд си кренуо?! Враћај! То што си огрнуо је моје!

УЖЕ... Само несвакидашњи путник, узорни господин Цецо Бокузи, није одмах потражио своју капицу и огртач тосканског кроја, загледао се изнад пристаништа... Ветар је мало уминуо. Опет, било га је довољно да на донжон-кули, моћном пиргу, развија заставу деспота Стефана Лазаревића, чинећи видним знаке владара рашке земље: кацигу са бивољим роговима на челенци, змаја који репом обухвата и канцама држи штит, а на штиту двоглавог белог орла, размакнутих крила, као спремног да изнад Београда кружи на векове.

Један од момака са лађе баци крај ужета на обалу. И с олакшањем узвикну:

– Држ’те нас, људи!

УЖЕ, ДАСКА УМЕСТО МОСТА

„То, у БАТАРИ, НИСУ ВИШЕ МОЈЕ КОКОШКЕ!“

УЖЕ. Неки момци на обали прихватише бачено уже, одмах почеше да га повлаче, затим обмотавају око ступца пободеног у земљу десетак корака даље... Лађари извукоше, истурише даску – уски мост до копна – све опомињући путнике:

– Полако! Један по један!

Први који је требало да пређе, рече:

– Нећу! Пући ће! Дајте талпу, штогод дебље!

Други стаде да негодује за врат првове:

– Какву талпу?! То је исмаилћанска реч! Повуци је, не квари језик... Да је и најтања, даска нам је довољна за спасење!

Трећи упозори другог:

– У том случају, одмах скидај чизме... Нема друге речи за то на твојим ногама, осим исмаилћанске. Па ти сад одлучи, вољ’ ти да наставиш у чизмама или по зими цупаш босоног...

Четврти збуњено упита трећег:

– Скузајте, а шта да радимо ми Славини, у превлама?! Морамо ли да се изувамо или је слободно препасат у нашој обући?

Пети се обраћао свима који су се налазили напред:

– Што се стоји? Овде сте, после свега, нашли да се преганате око једне речи?! Излази, народе! Не могу више да трпим!

Орасположени путници се разгаламише на многим језицима. И одмах се испрсише, некако подођоше у гордости. До малопре скрушеним, готово модрим топцима – у образе се врати румена боја. Заборавише на молитве, завете, обећану помоћ сиротињи, на прилоге цркви... Само што коракнуше на земљу – тако и стадоше да се баве земним пословима, како од мењача добити што више деспотових динара за што мање свог новца, како се нагодити са носачима, а петог по реду је занимало и где би, где би могао...

– Како шта?! Да се олакшам! Показуј неко заклони-то место, умокрих се, не могу више да трпим!

Онај што се препуштао блудним мислима одмах поче да се распитује колико би га стајало да у овом граду може да усвоји женско чељаде, па тише додаде на исквареном венету:

– Девичицу. Да јој-ој буднем први...

Оног што се прејео – један пикљав носач натовари накркаче. Толико се наситио, једва је дисао, било је јасно да скорије неће моћи на ноге, камоли да ће имати снаге да се макар и до Подграђа сам попење. Са леђа је једно те исто узвикивао:

– Мука ми је! Мука ми је!

Онај што је волео да вара на мери увиде да је вода за три прста продрла у потпалубље и натопила његове вреће са житом, поче нашироко да одмахује рукама – не хтеде да плати возарину јер му је товар упропашћен, мада је у себи трљао дланом о длан пошто је сада сквашено жито било много теже него пре пловидбе. Па му ни то не беше доста, рече лађарима који су га изабавили од сигурне смрти:

– Него, браћо, да видимо шта сте ви мени дужни!

СВИРЦИ... Однекуд се појави свирац – ударајући о омањи бубањ. За њим и други – својски пирећи у дук. На крају и трећи – отржући мелодију из тамбуре, шта ли му је већ био тај инструмент са три струне?! Онај што је имао све саме лажне кованице поче да их хвали, одабра венецијански матапан као прави, с тим да му свирци у овдашњем, ситнијем новцу, у оболима, врате половину његове вредности... Или, колико имају да имају, јер он жели да их богато награди, али жури и нема кад да дангуби за мењачким столом.

Свирци се обрадоваше! Да ли је могуће?! Добиће пола сребрњака?! За једну песму?! Мада ни похвала није била за занемаривање. Ко зна колико на свету има музиканата који у овом часу свирају, из петних жила се упињу, а добри Бого је баш њих одабрао, па је послао овог великодушног господина... Ето су и свирци и њихова деца дошли на ред да нешто честито поједу. А ако им остане, могу и да попију. А ако им још мало остане, могу и да пију и да плаћају најбољу музику у Београду! Што да не?! Нека и њима једном

други засвирају! И они би да једанпут осете какав је то осећај извољевати, наручити песму! Зато сакупише све што имају. Исповртеше из задепака, распараше порубе хаљина, дадоше и последњу кованицу. Дудугџија у име свих пружи пуну шаку ситнине, као човек од дувачког заната зналачки дунувши у њу да одстрани трине, машину... Чак и бајате хлебне мрвице чуване злу не требало, ако у граду неко важан умре, па је музика данима забрањена због свима наметнуте короте... Затим дудугџија у име свих пружи шаку ситнине, признајући да је то за свега четвртину матапана, правдајући се да немају више...

Ипак, господин је био господин, држао је до речи – заузврат у пружену десницу утисну обећани сребрњак тако да се види исковани Христ који седи на трону. А онда тај галант додаде и још једну похвалу, то како он још није чуо надаренију банду... Ово је већ било као у сну. Сва тројица свираца наставише с још већом вољом да обигравају пристаништем.

Међутим, њихов труд поквари власник кокошака. Малер од човека – рекло би се за њега на западу. Пу, баксуза – рекло би се за њега на истоку. Таквог би на свим језицима сложно избегавали, ма не би га ни спомињали... Али он није престајао да богоради, да се гребе по образима, чупа косу, песницама удара у груди, да се свима уноси у лице:

– То, у батари, нису више моје кокошке!

И све тако: његове су биле носиље, мирне, трпељиве, баш пернате, дебелих буткица, масних тртица, милина их је било гледати... Ове кокошке су не само кост и кожа, већ су и изгребане, кржаве, живе су се између

себе очерупале, чине се као сасвим слуђене, изметнуле су се у праве звери, и даље се једна другој пењу на леђа, веће бесомучно кљуцају у главу оне мање, да би се мање удружиле и као у бесилу најкрупнијој од свих ископале очице... Боље би било да су њему зенице покљувале! Шта ће му вид, да би гледао како је начисто пропао?! Читаве прошле године је у те кокошке улагао, гладовао је да би њих нагојио, спремио за продају, гуску и гусана купио, па од зараде на њима – јагањце запатио...

А када из потпалудља изведоше ждрепца, када га развезаше, па се он пропе и отрже момцима, пристаништем настаде стрка, час овамо да коњица ухвате, час тамо да их пропет коњиц не сатре – тада већ нико више није слушао музиканте.

Онај што је на лађи обећавао да ће певати и играти, да ће се животу веселити до краја живота – био је посебно намргођен, подвикну свирцима да се склањају: – Чибе!

Јест, баш ће сада да звиждуће и да поцупкује кад треба да пази да ли је сва његова роба истоварена и да му неко нешто не здипи:

– Кад вам лепо велим, чибе!

Није он од јуче, а није ни странац да од ува до ува развуче осмех... Зна он добро како се то овде ради, њега су нашли да заговоре, песмицом да преваре:

– Прво чено, друго чено, треће... Рекох ли да је ово треће чено?! Умукните, море, да се не забројим!

КАЛЕНДАРИ. Најзад и узорни господин Цецо Бокузи иступи, закорачи на даску. Претпоследњи је

напустио лађу. Његова капица и црни огртач тосканског кроја беху нетрагом нестали. Неко их је у оној пометњи поткупио. Срећом, остала је једна пастирска кабаница од грубо ваљане сивобеле вуне, са широком капуљачом. Не баш пријатног мириса, боље је рећи лојаног воња, ваљда је зато ни бивши власник ни ко год други није желео. Шта је ту је, било је превише хладно, па је Бокузи пригрли као своју.

Дакле, несвакидашњи путник је претпоследњи напустио лађу. Пресабирајући која је овде година. Овако... Ако је са супротне стране Дунава и Саве „римокатоличка“ 1427. јулијанског календара, по којем се равна Света столица и њој верна Европа, онда... Онда је са ове стране на коју је управо крочио „ортодоксна“ 6935, рачунајући по византијском календару, који почиње, а чиме другим него Даном постања, првом речју Господа. Тај календар био је важећи у Источном римском царству, односно земљама које окупља цариградска патријаршија, па тако и у земљама под влашћу деспота Стефана Лазаревића... Или је претерао? Да није можда још увек 6934, збуни се Цецо. Постојала је ту још нека разлика у месецима, ваљало их је имати на уму приликом промене тамошњих у овдашње године. Тја, у сваком случају са обе стране је исто зимско доба, ветар је стао – испред Бокузијевог носа промаче неколико пахуљица.

На реке нико више није обраћао пажњу. Реке су сада биле брига оних који би на другу обалу. Ако су довољно луди да наговарају лађаре и ако су лађари довољно луди да на такву лудост пристану. На реке нико више није обраћао пажњу, мада се, осим Бокузија,

нико није давио ни мењањем јулијанских година у византијске. Превише је то сложена рачуница за обичног човека једнако удаљеног од Рима и Константинопоља. Послови су то за папу Мартина V и васељенског патријарха Јосифа II, за те две мудре главе, једну испод тијаре опточене брилијантима, другу испод митре са бисерним нискама... Послови су то за кардинале са црвеним шеширима и архиепископе са црним камилавкама, за курије и саборе којима се не жури, па се често састају и по десетак пута ради одлуке када би било најбоље да се окупе да донесу одлуке...

Овде се већина занимала само тиме колико ће новца, сад и одмах, добити за своје новце.

МЕЊАЧКА ПОСЛА. Господин Цецо Бокузи је са радозналошћу посматрао док је чекао у реду пред мењачким столом, који је уистину био само мало виша клупа, „banco“ рекло би се у талијанским градовима-државама. Мењач је био човек брзих покрета руку, говорио је све могуће језике, онолико колико му је одговарало приликом ценкања. Час се правио да зна да изговори само коначну суму, ни реч више. Час је низао читаве повести, као да бесконачном причом жели да ошамути жртву.

Кованице је проверавао на чак пет начина у пет наврата. Сваку би гризнуо зубима, као што се то ради свуда на свету, пробајући има ли праву тврдоћу, да није само пресвучена, тек смочена у растопљено злато ил' сребро. Но, то је био само почетак.

Кованицу би принео носу, ширећи ноздрве, из окола шмркћући, као што звер њуши плен, да би

одједаред дубоко удахнуо, тврдећи да свака легура, у зависности од удела метала, има своју посебну миру. Црвена мед или ти бакар вуче на кисело... Сребро се осећа на одстојало. Што гадније воња, то боље. А понајбоље је да заудара. Пошто се тада може претпоставити да је онај који га продаје за себе најдуже и чувао само најчистије сребро, па се оно усмрдело од дуга стајања у каквој скривници, буцаку... Ако се пак осећа на трулеж, тај који га нуди је пљачкаш новијих гробова, а ако се осећа на ило, оробљени гробови су били од старине, још из доба идолопоклонства – па је на купцу да одлучи жели ли да занемари ту малу непријатност... Ех, а злато? Оно намах ветри! То што злато нема мирис, његова је измирна, милодух... Ваљда га зато, осим због тога што је најређе, сви воле. Није му лако утврдити порекло, није од важности да ли је златник до малочас био у брокатној марамици или га је неко носио заденутог, да простите уденутог међу гузовима, у туру. При чему је ово друго чешћи случај, пошто брокатну марамицу не поседује било ко, а задњицу има баш свако, па златни новчић неко тамо умеће, дојећи се да му га не отму. Истина је, тај не може да потрчи и утекне, већ хода чудно, уопштено узевши и као личност се понаша некако стиснуто.

Затим би мењач одмерио кованицу у удланици, али увек жмурећке. Јер и најситније људске очи постају велике, зенице грамзиво расту на паре, увек виде више, поготово ако је кованица туђа и личи на златну.

Надаље би мењач кованицом куцнуо о овећи белу-так који је држао на столу, банку... Понављајући све онолико пута док не би био сасвим сигуран до које

мере кованица звучи „на тупо“ или се оглашава „на јасно“... Што открива има ли у њој грешком ковничара заостао мехурак ваздуха, који се, дабоме, не може рачунати у вредност, јер он нема намеру да свима доступан аер плаћа као чист аргентум, још мање као суви аурум.

А онда, на крају, мењач би палцем и кажипрстом одапео кованицу десетак педаља у висину, пратећи како се она врти, колико лако лети и још помније колико тешко пада, заноси ли је ветар, укључујући и то у колико се искрица расипа одсјај сребра или злата. Ово последње било је веома важно, јер су се новчане мере разликовале од рудника до рудника, од цеке до цеке, од великаша до великаша, од државе до државе... Рецимо, солидан сребрни грош тежине једног скрупула, при једном обрту, када није облачно, а око поднева – просијава у девет до десет светлосних клица. Што значи да неколико таквих гроша тежине једног драма, приликом само пет преметаја – могу да дадну стотину сунчевих честица. Што значи да шака таквих гроша тежине једне унције, расута колико може да се хитне – пршти, даје око пет хиљада светлуца. Што значи да кеса од једне либре таквих гроша, у небо бачена са две шаке – врца као да изнова свањава. Односно, тако би било да је лето, да греје дања звезда, а одасвуд све ниче, буја, рађа... Али, вајкао се мењач, тренутно је зима, сунца нигде, небо је суро, путеви су завејани, свежа храна и сув огрев су прескупи, њему је жао – вредност злата је оборена, нешто мања, злато нит се једе нит њиме може да се подлаже ватра...

Тек тада, када све провери и израчуна, мењач би се загледао у очи онога коме требају динари, ценећи шта

да каже. Јер, ту се, у погледу, крије највећа зарада. Пошто има оних који трпељиво пристају на све, одмах. Али има и оних који су спремни да колаче деоњаче, да врече, кукају, запомажу, понављајући како је то „ништа друго, доли пљачка“, а он је „обичан подлац и сецикеса“. Што привлачи пажњу увек присутног преписивача Довоље, човека од највећег поверења Константина Филозофа, који је пак, Константин, човек од највећег поверења самог Стефана Лазаревића. А тај Довоља онда зове деспотове војнике!

Дабоме, мењач је плаћао закупнину банка, за свој посао је имао допуштење двора, али не и допуштење да закида на тежини и номиналима, па му зато није одговарало да Довоља и војници проверавају чему вика и свађа. Зато галамџијама ваља помирљиво намигнути и рећи да „мало чекну“, како не би подбуњивали друге, а увек је такве и најслађе оставити за крај дана. Пристаће они када почне да се смркава и када им мењач понуди још мање од првог, до тада се чинило сасвим неприхватљивог износа.

ДО ТАДА... Власник кокошака је на сав глас бого-радио, покушавајући да полуделу живину раздвоји пре него што се насмрт не искључа у батари од пружа...

Једна половина присутних је јурила одбеглог ждрепца амо, а друга половина је пред ждрепцем бежала тамо, бојећи се да их он не погази...

Свирци се јесу измакли, али су свирали као никад, пуна срца и џепа, ем су добили похвалу, ем матапан каквог нема.

Онај што је журио да се олакша, осмехнут изађе иза једног трема под којим се налазило све оно што чека на возарину преко реке, између осталог и десетак ковчега из којих је провиривала слама...

Лађари су извели последњег путника, готово нагог, само са костретном прегачом око струка... На обали га узеше под мишке, малтене обезнањени младић је спустио руке, сада се могло сагледати до које мере је чекрк-клатно нагрдио његово лице. Он пак као да ништа није видео. Јесу ли му очи повређене или су подливи само затворили капке? На то питање није могао да одговори, још мање како се зове, одакле је кренуо, куда се запутио, очекује ли га ико овде? Због изобличеног носа, расцепљене доње усне и неколико издијених зуба, тек је нешто мумлао, јечао... Да би се слуђен од бола отео лађарима, сам закорачио, одмах затим и пао ничице, раширених руку, чинило се зато да би пољубио земљу... Али се испоставило да је тако, изгубивши свест, лицем према смрзлој земљи и остао.